

MEMÒRIA CIENTÍFICA

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL PASSEIG DE PUJADES, NÚM. 3-5.

BARCELONA
EL BARCELONÈS

20 DE FEBRER DEL 2006 – 3 DE MARÇ DEL 2006

CODI M.H.C.B.: 026/06

AUTOR/S

Carles Carbonell Badia

LLOC I DATA

Mataró, 8 de març de 2006

DADES GENERALS

LLOC DE LA INTERVENCIÓ	Passeig de Pujades, 3-5
POBLACIÓ, COMARCA	Barcelona, el Barcelonès
CODI DEL M.H.C.B.	026/06
PROMOCIÓ	Societat General Aigües de Barcelona, S.A.
EXECUCIÓ OBRA	ACSA
EXECUCIÓ INTERVENCIÓ	Actium Patrimoni Cultural, SL
DIRECCIÓ TÈCNICA	Carles Carbonell Badia
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva
ACTIVITAT AUTORITZADA	Control de moviment de terres i excavació arqueològica
DATES D'EXECUCIÓ	20 de febrer a 3 de març de 2006
COORDENADES U.T.M	X=431818 / Y=4582473 / Z=7'6

PARAULES CLAU

Rasa de serveis

RESUM

La intervenció arqueològica realitzada a la calçada del Passeig de Pujades de la ciutat de Barcelona -entre els números 3 i 5- consistent en la realització d'una rasa de 120 m. de llargada per fer passar una canalització d'aigua, ha donat uns resultats negatius pel que fa a la presència d'estructures o d'estrats arqueològics anteriors al conjunt de serveis i rebliments actuals.

CONTINGUTS

1.	INTRODUCCIÓ	5
2.	SITUACIÓ.....	5
3.	MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC	5
4.	CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC	6
4.1.	CONTEXT HISTÒRIC	6
4.2.	ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS.....	8
5.	MOTIVACIÓ.....	8
6.	METODOLOGIA	8
7.	TREBALLS REALITZATS I RESULTATS OBTINGUTS.....	9
8.	CONCLUSIONS.....	10
9.	BIBLIOGRAFIA.....	11

ANNEX 1: DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

ANNEX 2: UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

ANNEX 3: DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

1. INTRODUCCIÓ

Amb aquesta memòria presentem els resultats obtinguts i les conclusions de la intervenció arqueològica realitzada a la calçada del Passeig de Pujades, entre els números 3 i 5 de la ciutat de Barcelona (el Barcelonès).

La intervenció urbanística prevista afecta directament una zona d'un alt interès arqueològic i valor històric. És per aquest motiu que, d'acord amb el promotor del projecte i la direcció de l'obra, s'acordà intervenir-hi arqueològicament. Iniciant-se així el procés de recerca preventiva necessari per a la localització i documentació de les possibles restes patrimonials que puguin veure's afectades pel projecte d'obres, amb l'objectiu que marca la llei de Patrimoni i el Decret 78/2002.

La realització del projecte d'intervenció arqueològica ha estat coordinat pel Museu d'Història de la Ciutat (Institut de Cultura de Barcelona). La direcció tècnica de l'excavació ha estat duta a terme per l'arqueòleg d'ACTIUM PATRIMONI CULTURAL SL Carles Carbonell Badia, amb el corresponent permís de la Direcció General del Patrimoni Cultural autoritzant la intervenció a la zona afectada entre el 20 de febrer i el 3 de març del 2006. Els mitjans tècnics i la infraestructura necessària per a tal finalitat ha anat a càrrec de l'empresa ACSA, encarregada de dur a terme les obres.

Més concretament, la intervenció arqueològica ha estat motivada per la necessitat de fer passar una canalització d'aigua potable per aquest punt de la calçada. Es per això que les tasques arqueològiques han consistit en la realització d'una rasa de 120 m. de llargada aproximadament.

2. SITUACIÓ

La intervenció s'ha dut a terme a la calçada del Passeig de Pujades, entre els números 3 i 5 -la cruïlla del mencionat Passeig amb el Passeig Lluís Companys- en el districte de Ciutat Vella, dins de l'actual barri de la Ribera de la ciutat de Barcelona.

- Coordenades UTM: X= 431818 / Y=4582473 / Z=7'6

3. MARC GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC

Aquesta intervenció s'ha dut a terme en una zona situada dins el què es coneix com el Pla de Barcelona. Aquesta és la gran unitat morfològica que, juntament amb la Serralada de Collserola, conformen la comarca del Barcelonès.

El Pla de Barcelona està obert al mar, limitat per la Serralada de Collserola i, a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des del Garraf i el Turó de Montjuïc fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano – Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectada per tots els moviments orogènics alpins.

En el miocè i el pliocè, damunt el sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de petits turons existents en el Pla de Barcelona. D'aquests, Montjuïc és el més elevat.

Damunt del sòcol paleozoic foren aportats per les aigües torrencials que baixaven de la serra materials detrítics diversos.

4. CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC

4.1. CONTEXT HISTÒRIC

Aquesta és una zona amb un alt interès arqueològic i valor històric degut a que forma part dels límits del *suburbium* de la ciutat romana i es situa dins del barri medieval de Sant Pere.

Mes concretament, la zona que ens ocupa queda situada al NE de l'antiga muralla romana del segle I dC, a uns 600m. en línia recta de la porta septentrional *decumana* que s'obria al carrer del Bisbe.

Però si l'estructura urbana sembla estar molt ben delimitada per les muralles, caldria assenyalar que cada vegada es fa més patent la presència d'unes estructures que neixen, ja des del mateix segle I dC, a l'exterior d'aquesta. D'aquestes vil·les suburbanes immediates al recinte emmurallat s'han trobat restes a l'àrea del Pla de la Seu, a mig camí entre el recinte emmurallat i la zona intervinguda. En aquest indret fou excavat als anys vuitanta (avinguda de Francesc Cambó) un abocador d'àmfores de vi del segle I dC, testimoni de la importància dels conreus en aquell moment.

També extramurs, vorejant l'accés a les portes -sobretot al llarg de la via Augusta- s'hi disposaren els monuments funeraris dels primers habitants de *Barcino*. Totes aquestes troballes no fan més que reforçar la importància de la zona intervinguda.

Del període comprés entre finals del segle IV i inicis del segle VIII no en sabem gaires coses. Es un període de forta inestabilitat, que sembla que provocà una contracció de la vida urbana, localitzant-se gairebé la totalitat de la població dins de les muralles romanes. Probablement forces àrees interiors de la ciutat també van quedar abandonades o convertides en horts.

A mesura que s'afiançava el poder dels comtes de Barcelona, però, les zones sense urbanitzar de dins el perímetre emmurallat s'anaren emplenant de cases. La rodalia immediata de la Ciutat ben aviat experimentà també una ocupació considerable, afavorida per la progressiva densificació dins de les muralles.

Així, a la zona que ens afecta existia ja en el segle XI un palau propietat dels comptes de Barcelona que vertebrava una d'aquestes àrees urbanes fora muralles. Per aquest vessant de la ciutat, però més allunyat, hi havia també el monestir benedictí femení de Sant Pere de les Puelles; el qual donà nom al barri. Cal destacar que en aquest moment existia ja el rec comtal, construït probablement durant el segle XI; encara que aquest trencava cap al mar abans d'arribar a la zona que ens ocupa.

En conjunt, la zona est i la zona nord, extramurs de la ciutat romana, eren precisament les que presentaven una àrea urbanitzada més important. Fins i tot va començar a construir-se a tocar de les muralles.

En temps de Jaume I es construïren unes noves muralles que englobaren l'àrea intervinguda en el seu interior, així com el gros de les vil·les noves que havien anat sorgint.

Al llarg de la Baixa Edat Mitjana el barri de Sant Pere s'anà definint com una zona comercial i artesanal, però fou a partir del segle XVI –amb l'establiment de nombrosos paraires al voltant de l'església de Sant Pere de les Puelles- que aquest barri és convertí en el nucli central de la fabricació de teixits a Barcelona.

El segle XVIII ve marcat per la construcció a la zona afectada del complex defensiu de la Ciutadella, després de la victòria de les tropes borbòniques a la Guerra de Successió.

Amb la capitulació de Barcelona i la fi de la mencionada Guerra en el 1714 es fa imprescindible la construcció d'una ciutadella que permeti la defensa –però sobretot el control- de la Ciutat. Pel què fa el projecte de la Ciutadella en si, el de l'enginyer Jorge Prospero de Verboom és molt més ambiciós que no pas el de Lecheraine i va ser concebuda segons el model iniciat per Vauban i imposat a tot Europa. L'estructura del complex es basa en una planta poligonal estrellada amb flancs corbats i cinc baluards.

La Ciutadella s'inicià molt ràpidament: les primeres demolicions es duen a terme l'estiu de 1715, finalitzant-se el 1718 la construcció de muralles i baluards. No fou fins el 1727 que es completaren els edificis i altres instal·lacions.

La construcció d'aquest important complex militar significà l'enderrocament de prop de nou-centes cases del barri de la Ribera, una part molt notable del barri més popular de Barcelona –l'àrea afectada es creu que fou aproximadament el 17% del total de la Ciutat-.

De tota aquesta destrucció, l'únic que quedà en peus fou la torre de St. Joan de les muralles, situada just davant del monestir de Sta. Clara.

La Ciutadella fou finalment enderrocada el 1868, com a conseqüència obligada del triomf de la revolució de setembre d'aquest mateix any. Així doncs, un dels primers acords de la Junta Revolucionària Provisional formada arran del destronament d'Isabel II és l'enderroc de la Ciutadella borbònica, reclamat des de feia temps pels liberals catalans.

Damunt de l'espai que ocupava l'antiga fortalesa es gesta el projecte de fer-hi un gran parc, finalment dut a terme pel mestre d'obres Josep Fontserè. La urbanització

del Born ajudà a finançar les obres. Quan el Parc es trobava en ple procés de construcció es prengué de decisió d'ubicar-hi la Gran Exposició Internacional de 1888, sent aleshores quan es donà l'empenta decisiva en la seva construcció i es decidí mantenir els principals edificis de la plaça militar: el palau del Governador, l'església i l'arsenal.

4.2. ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

El juliol de 1989 es realitzaren un conjunt de rases dins el Passeig Central del Parc de la Ciutadella. Aquestes obres van posar al descobert una de les portes d'entrada la Ciutadella i alguns trams de la muralla.

A l'abril del 2002 es realitzà una excavació preventiva al Passeig Picasso 24-30. També durant el mes de juliol del 2002 es dugué a terme un control preventiu en el mateix Passeig Picasso – ara en el número 38-. En tots dos casos es pogueren localitzar algunes estructures que formen part de l'antiga trama urbana del barri de la Ribera.

L'agost de 2003 es trobaren restes de la muralla de la ciutadella en unes cales a l'estació de França. I aquest mateix any, el seguiment dut a terme a als passeigs de Pujades i Lluís companys i als carrers de Wellington i Almogàvers deixà al descobert el què semblaria ser trams de la Ciutadella.

A l'abril del 2005 es dugueren a terme un conjunt de rases a l'interior del recinte del parc. Aquestes van permetre documentar un conjunt d'estructures relacionades algunes d'elles amb la Ciutadella del s. XVIII i altres amb els edificis de l'exposició de 1888.

5. MOTIVACIÓ

Com ja hem comentat a títol introductorí la present intervenció ha estat motivada per la necessitat de fer passar una canalització d'aigua potable per sota de la calçada del Passeig de Pujades, en el tram comprès entre els números 3 i 5.

Donat el caràcter preventiu de la intervenció, aquesta ha tingut com a darrera finalitat la de localitzar i documentar les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística. Seguint l'objectiu que marca la Llei 9/1993 del patrimoni cultural català, el Decret 78/2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic i la normativa municipal, que condiona les obres a l'estudi arqueològic previ.

6. METODOLOGIA

En la realització de la present intervenció s'ha seguit en tot moment la metodologia més adient, segons el director de la intervenció, d'acord amb el projecte

d'intervenció del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat i utilitzant com a sistema de registre l'ideat per Harris i Carandini.

Donat el caràcter preventiu de la intervenció i en base al projecte d'intervenció arqueològica, estava previst que l'obertura del subsòl es realitzés de forma mecànica fins a la localització de restes arqueològiques, seguint a partir d'aquell moment de forma manual. No obstant això, els resultats negatius en quant a la presència de restes arqueològiques ha fet que la totalitat de la rasa s'hagi dut a terme amb una màquina «*minigiratoria*». D'aquesta tasca s'encarregà una brigada de cinc operaris i un maquinista de l'empresa ACSA S.A., responsables també de la infraestructura necessària per a les tasques requerides.

Com a intervenció portada a terme a Barcelona s'ha identificat amb un número de codi del Registre d'Intervencions Arqueològiques del Servei d'Arqueologia (MHCB), el qual constarà a tota la documentació aportada i als materials extrets de l'excavació. A la present intervenció li correspon el codi 026/06 i així constarà arreu.

Com ja hem esmentat, a l'hora d'enregistrar els diferents elements s'ha utilitzat el mètode proposat per E.C. Harris, assignant un número d'unitat estratigràfica (U.E) per a cadascun dels estrats, farciments, retalls o qualsevol altre entitat apareguda durant el procés d'excavació. Aquest registre estratigràfic s'ha informatitzat amb el programa MS Access.

Des de l'inici de la intervenció s'ha realitzat també la corresponent documentació fotogràfica en format digital.

Com a annex de la present memòria s'inclou també la planimetria general de la intervenció, així com en relació al projecte urbanístic. Aquesta inclou, a més dels plànols de situació, les plantes i seccions necessàries en les escales gràfiques adequades per a la comprensió i interpretació de les restes. La topografia i la planimetria són tractades informàticament a través del programa AutoCAD 2000.

Els resultats negatius d'aquesta intervenció pel què fa referència a l'extracció de material moble ha fet innecessari el procés de rentat, siglat i d'inventari d'aquest.

7. TREBALLS REALITZATS I RESULTATS OBTINGUTS

Com ja hem indicat, la intervenció ha consistit en la supervisió dels treballs d'excavació d'una rasa a la calçada d'aproximadament uns 120 metres de llarg per 0'90 metres de profunditat, per fer passar una canalització d'aigua potable.

A continuació passarem a descriure els resultats obtinguts durant el procés d'excavació. A la planimetria s'hi exposa la situació exacta de la rasa, així com totes les cotes absolutes.

Abans de començar la descripció cal destacar els resultats negatius en quan a la presència d'estructures o d'estrats arqueològics anteriors al conjunt de serveis i reblliments actuals.

Sota l'enllosat de panots del Passeig –UE 01- apareix la seva corresponent capa de preparació feta de ciment –UE 02- d'entre 10 i 15 centímetres de potència. Sota aquesta capa de preparació apareix un estrat de rebliment –UE 03- de sauló que cobreix tot un seguit de cables i canonades de serveis actuals. D'entre aquests serveis val la pena destacar el gran col·lector que baixa pel mig de la via situada a la banda SO del Passeig Lluís Companys. En aquest punt de la rasa cal indicar que el paviment de panots és substituït per la capa de quitrà de la Via –UE 04-.

8. CONCLUSIONS

Un cop descrites les feines realitzades i els resultats obtinguts en l'excavació passarem a exposar les conclusions a les quals hem arribat.

Com ja hem avançat en apartats anteriors, l'excavació aquí exposada donà uns resultats negatius en quan a la presència d'estructures o d'estrats arqueològics anteriors al conjunt de serveis i rebliments actuals.

Així doncs, aquesta rasa no ha assolit en cap punt una fondària suficient com per assolir nivells arqueològics. Així, en tot moment només s'ha extret un estrat de rebliment, col·locat per tapar els tubs i cables de servei actuals i impedir que aquests quedessin enganxats en la capa de morter que forma la calçada.

Pel què fa a les restes materials mobles, el fet d'excavar únicament un estrat de colmatació –que amb tota certesa ha estat format amb terres portades des d'una altra indret- explica la total manca de materials.

Carles Carbonell Badia

Actium Patrimoni Cultural, SL

9. BIBLIOGRAFIA

BELTRAN DE HEREDIA, J. (Dir.): *De Barcino a Barcinona (segles I-VII). Les restes arqueològiques de la plaça del Rei de Barcelona*. Museu d'Història de la Ciutat.

HERNÁNDEZ I CARDONA, F.X.: *Barcelona. Història d'una ciutat*. Llibres de l'Index. BCN. 1993.

RIO I CARRA, M.: *Memòria arqueològica preventiva efectuada a 2 solars del Passeig de Picasso*. Barcelona. 2002. Inèdit.

SUAU I LLEAL, L.: *Memòria de la Intervenció arqueològica efectuada a 2 solars del Passeig de Picasso*. Barcelona. 2002. Inèdit.

TRAVESET, A.: *Memòria conjunta tècnica de les intervencions següents: c/Pujades-c/Wellington; entorn del Parc de la Ciutadella; c/Almogàvers i Passeig de Lluís Companys*. Barcelona. 2002. Codi MHCB: 09/ 02.

MORALES GARCIA, F.X.: *Intervenció arqueològica al Passeig de Picasso, 7-21/ Jardins de Fontserè i Mestre (Parc de la Ciutadella)*. Actium patrimoni cultural, SL. Barcelona. Codi MHCB: 073/ 05.

VV.AA.: *Gran geografia comarcal de Catalunya. Barcelonès i Baix Llobregat*. Vol. 8. Fundació Enciclopèdia Catalana. BCN. 1982.

ANNEX 1: DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FOTO 1. Extrem sud-oest de la rasa

FOTO 2. Extrem nord-est de la rasa

FOTO 3. Part central de la rasa, en procés d'excavació

FOTO 4. Part central de la rasa, finalitzada l'excavació

ANNEX 2: UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

Població/ Terme municipal:

BARCELONA

Àrea arqueològica/ Jaciment

PASSEIG DE PUJADES, NÚM. 3-5
MHCB: 026/06

Codi

UE

1

Zona/ àmbit

Sector

Definició

NIVELL D'ÚS: enllosat

Comp. geològica

Comp. orgànica

Comp. artificial

PANOTS

Posició

Dimensions

Orientació

Tamany

Consistència/ Compactació

Color

Cotes superiors

Màximes

Minimes

-

Orientació pendent

Potència

Igual a

Cobreix ⁰²

Farceix

Talla

Recolza

Es lliura

En contacte ⁴

Cobert per

Farcit per

Tallat per

Se li recolza

Se li lliura

Observacions:

Interpretació:

Datació

Criteri datació

Foto/ Diapo.

Recull mostres

Tipus de mostra:

Població/ Terme municipal:

BARCELONA

Àrea arqueològica/ Jaciment

PASSEIG DE PUJADES, NÚM. 3-5
MHCB: 026/06

Codi

UE

2

Zona/ àmbit

Sector

Definició

ESTRAT: de preparació

Comp. geològica

Comp. orgànica

Comp. artificial

FORMIGÓ

Posició

Dimensions

Orientació

Tamany

Consistència/ Compactació

Color

Orientació pendent

Màximes

Minimes

Cotes superiors

-

Potència

Igual a

En contacte

Cobreix ³

Cobert per ^{1.4}

Farceix

Farcit per

Talla

Tallat per

Recolza

Se li recolza

Es lliura

Se li lliura

Observacions:

Interpretació:

Datació

Criteri datació

Foto/ Diapo.

Recull mostres

Tipus de mostra:

Població/ Terme municipal:

BARCELONA

Àrea arqueològica/ Jaciment

PASSEIG DE PUJADES, NÚM. 3-5
MHCB: 026/06

Codi

UE

3

Zona/ àmbit

Sector

Definició

ESTRAT

Comp. geològica

SAULÓ

Comp. orgànica

Comp. artificial

Posició

Dimensions

Orientació

Tamany

Consistència/ Compactació

Color

SOLTA

Orientació pendent

Màximes

Minimes

Cotes superiors

-

Potència

Igual a

En contacte

Cobreix

Cobert per ²

Farceix

Farcit per

Talla

Tallat per

Recolza

Se li recolza

Es lliura

Se li lliura

Observacions:

Interpretació:

Datació

Criteri datació

Foto/ Diapo.

Recull mostres

Tipus de mostra:

Població/ Terme municipal:

BARCELONA

Àrea arqueològica/ Jaciment

PASSEIG DE PUJADES, NÚM. 3-5
MHCB: 026/06

Codi

UE

4

Zona/ àmbit

Sector

Definició

NIVELL D'ÚS

Comp. geològica

Comp. orgànica

Comp. artificial

QUITRÀ

Posició

Dimensions

Orientació

Tamany

Consistència/ Compactació

Color

Cotes superiors

Màximes

Minimes

 -

Orientació pendent

Potència

Igual a

Cobreix ²

Farceix

Talla

Recolza

Es lliura

En contacte ¹

Cobert per

Farcit per

Tallat per

Se li recolza

Se li lliura

Observacions:

Interpretació:

Datació

Criteri datació

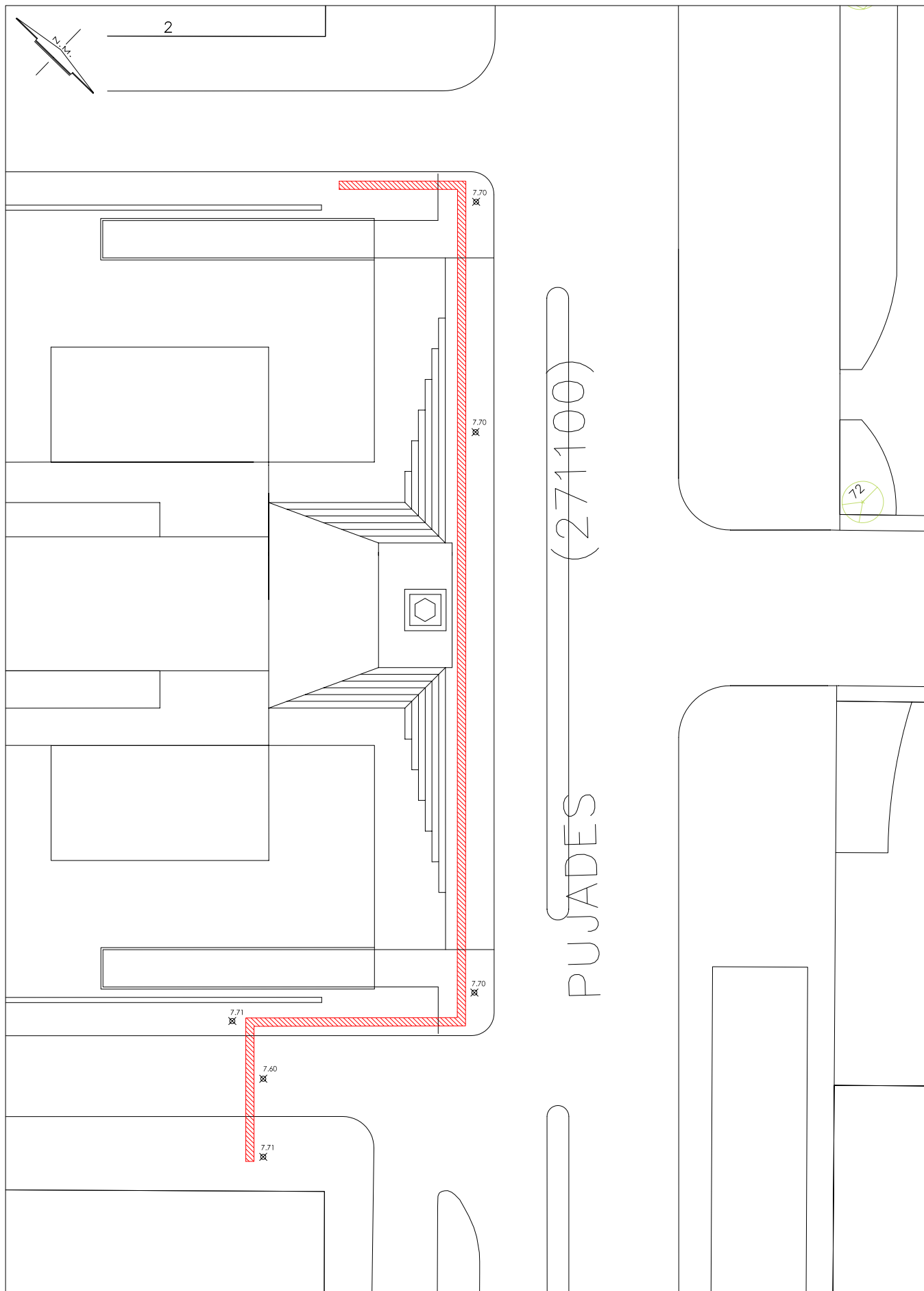
Foto/ Diapo.

Recull mostres

Tipus de mostra:

ANNEX 3: DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

SITUACIÓ DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PASSEIG DE PUJADES, NÚM. 3-5 · BARCELONA (CODI M.H.C.B. 26/06)